

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>

**“MALIKA AYYOR” WORTHY TILIDAGI NARSA-HODISANI IFODALOVCHI
SUZLARDA KUP MANOLILIK MASALASI**

Ilkhomjon A. Umarov

PhD

Jizzakh State Pedagogical University

Jizzakh, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Doston, multilingualism, lexema, multilingualism in the Turkish language, multilingualism in Arabic, Persian-Tajik and others

Abstract: The article analyzes the most meaningfulness of the lexemes belonging to the word horizons and quality word phrases used in the epic poem, from a historical-etymological point of view.

Received: 11.04.23**Accepted:** 13.04.23**Published:** 15.04.23

**“МАЛИКА АЙЁР” ДОСТОНИ ТИЛИДАГИ НАРСА-ХОДИСАНИ ИФОДАЛОВЧИ
СЎЗЛАРДА КЎП МАЪНОЛИЛИК MASALASI**

Илҳомжон А. Умаров

PhD

Жиззах давлат педагогика университети

Жиззах, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: Достон тили, кўп маънолилик, лексема, туркий қатламга ҳос кўп маънолилик, арабча, форсча-тожикча ўзлашмалардаги кўп маънолилик ва бошқалар

Аннотация: Мақолада достон матнида қўлланган от ва сифат сўз туркумларига мансуб лексемаларнинг кўп маънолилиги тарихий-этимологик нуқтаи назардан таҳлил қилинган

**ПРОБЛЕМА ПОЛИСЕМИИ В СЛОВАХ, ВЫРАЖАЮЩИХ ВЕЩИ-СОБЫТИЯ, В
ЯЗЫКЕ ЭПОСА «ЦАРЕВНА ХИТРАЯ»**

Ильхомджон А. Умаров

PhD

Джиззакский государственный педагогический университет

Джиззак, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Раскадровка, многоязычие, лексема, многоязычие в турецком обществе, многоязычие в наибольшей значимости лексем, относящихся к горизонтам слова и

арабском, персидско-таджикские качественным словосочетаниям, знакомства и многие другие. использованным в эпической поэме, с историко-этимологической точки зрения.

КИРИШ

Фозил Йўлдош ўғли куйлаган “Малика айёр” достонининг лексикаси бўйича изланишларимиз кўп маъноли сўзларнинг деярлик 52 % дан ортиғи от сўз туркумига мансублиги аниқланди.

АСОСИЙ ҚИСМ

Мазкур отлар тарихий-этимологик нуктаи назардан қуйидаги кўринишларга эга:

а) туркий қатламга тегишли сўзларда кўп маънолилиқ. “Қуёшдан кейинги учинчи планета” (ЎТИЛ, 2, 14) бош семасини англатувчи *ер* астрономи қадимги ёзма ёдгорликларда тўрт маънода қўлланган (ДТС, 257). Навоий асарлари тилида ушбу от лексема олти маънода ишлатилган (АНАТИЛ, I, 524-525). Шоирнинг тарихий асарлари лексикасида бу истилоҳ бир юзи ўн саккиз ўринда тўрт маънони ифодалаш учун хизмат қилганлиги эътироф этилган. Ҳозирги ўзбек адабий тилида *ер* лексемасининг ўн бир маънода воқеаланганлиги аниқланган (ЎТИЛ, 2, 14). Биз тадқиқ қилган достонда ҳам мазкур лексеманинг қўлланилиш фаолияти анча юқори, улар асосан қуйидаги маъноларни ифодалаган:

1. “Нарсалар турган, тирик организмлар ҳаёт кечираётган юза, сатҳ (шахс ёки бошқа нарсаларга нисбатан)” маъносида: *Мен келганман одамзоднинг қастидан, // Изласанг, топмайсан ернинг устидан (8); Бу сўзларни сенга айтди Авазхон. // Борар еринг айтгин менга, сен душман (22).*

2. “Ер сатҳининг муайян бир қисми; жой, ҳудуд” маъносида: *Гўрўғли отини Авазга берди: остига мингандир Ғиротни, ҳар ерга борса топади муродни (16); Энди таваккал, овлоқ ерда бунга маълум қилайин бир”, — деб Авазхон ўзини маълум қилиб, бир сўз қилиб турибди: (23).*

3. “Бирор нарса банд қилиб турган, эгаллаган ўрин, жой; макон” маъносида: *Бу феълимга тавба қилибман, — деб Ғиротини Соқига бериб, қирқ эшикли чиллахонасига кириб, кўкрагини нам ерга бериб хафа бўлиб ётди (10); Қаради: бир филни минган, икки оёғи чим ерни омочдай тилган, соқол мурти ўсиб кетган, аймашиб келиб, оғзи-бурнини босиб кетган (21).*

4. “Муайян вазифани (отни эгарлаш) бажаришга киришдан олдинги қиска муддат, вақт” маъносида: *Соқи отни яланғочлаб, қашлаб, эгарлаб берайин деб турган ери: (13).*

5. “Муайян мамлакат ёки давлатга қарашли ҳудуд, жой” маъносида: *Бу сўзни эшитиб: — Бу мenden борар еримни қайта сўрай берди, энди айтиб кетайин, қайсар экан, — деб*

бир сўз айтиб тургани:(22); «Бу ерда қулайга туширолмадик, бирор ерда қулайга туширсак, ўзи билан бирга бўлсак деб: — Авазхон, борадиган еринг яқинми, узоқми? Биз ҳам бирга бориб келсак, — деди (19).

6. “Бирор нарсанинг ёки аъзонинг айрим қисми, ўрни, нуқтаси, жойи” маъносида: *Авазхон кўнглини хушлаб, димоғи чоқ бўлиб, у еридан, бу еридан ушлаб, Гулқиз ойимнинг кўнглини хушлаб, ҳузур қилиб, икковининг димоғи чоқ бўлиб, ўтираберди (54).*

7. *Ерга урмоқ* – “қадрини каситмоқ, таҳқирламоқ” маъносида: *Асад мерганни кўрди, бир сув ювиб кетган жирандада ўзини ҳар бир ерга уриб яширина олмай юрибди (56); Холдар маҳрам ўн йигитман қувониб, // Ерга уриб қўшади ҳар бир сўзига (207).*

8. *Ер остида (остиға)* - “Қаерда (га) бўлса ҳам” маъносида: *Ҳар киши олгани билан қарисин, // Ер остида душман тани чирисин (110); Кунма-кундан зўрга етсак керак-да, // Ер остиға тушиб кетсак керак-да (46).*

9. *Ер юзи* – “Бутун дунё, олам” маъносида: *Қизил дев айтди: — Ў жияним! Бизлар кун ботиши билан кун чиқарни, ер юзини қолмай учамиз (58); Ер юзинда жумла ўтган валилар, // Бу сўзларни айтар Шоҳиқаландар (72).*

10. *Ерга қўймоқ* – “Ҳамманинг гапи, маслаҳати бир хил бўлиб чиқмоқ” маъносида: *Авазхон учови чинорнинг олдида кўп сўзларни гаплашиб, маслаҳатни бир ерга қўйиб: — Эй болам, гапдан нима чиқади, йўл юрмоқ аёлороқ. Энди йўл юрайик, — деди (66).*

11. *Ерда қолмоқ* - “Бошини ерда қолдирмаслик ёки бегона қилмаслик” маъносида: *Пастки кўшиқига етиб, Авазжоннинг қадди-қоматини кўриб ошиқи беқарор бўлиб, «Марднинг боши ерда қолмасин», Авазжоннинг бошини тиззасига олиб «Қайси мамлакатдан келдинг?» — деб сўраб, бир сўз деди:(51).*

12. *Ер* лексемаси дoston матнида жўналиш, ўрин-пайт, чиқиш, қаратқич келишиги шаклида кўмакчи вазифасини бажарганда пайт, ўрин, сабаб каби муносабатларни билдиради: *Девлар бу ерда йўқ эди (54); Манзили шу ердан етмиш йиллик йўл келади, бир Боймоқ дев деган тоғангиз бор, шу билмаса бизлар билмадик (58); Шунда Хадича Тиллақиздан бу сўзни эшитиб, ердан темиртак топган қулдай бўлиб, чопиб орқасига қайта берди (108) каби.*

Ана шундай кўп маънолилиқ лексемалардан яна бири “организмнинг юрак ва қон томирлардан иборат ёпиқ система ичида тўхтовсиз ҳаракатланиб турувчи суюқ тўқимаси” маъносини англатувчи қон лексемаси ҳам дoston матнида фаол қўлланган. Навоий асарлари тилида бу истилоҳнинг икки маънода қўлланганлиги (АНАТИЛ, IV, 63), шоирнинг тарихий асарлари лексикасида “қон”, “хун, қон қасоси” маъноларида ишлатилганлиги тилшуносликда эътироф этилган. Дoston матнида ушбу лексема қуйидаги маъноларда қўлланилганлиги аниқланди:

1. “Ранг-туси ўчган” маъносида: *Девлар ҳам Асаддан қўрқди. «Қони суюқ, рангида қони йўқ, кўзи олайган ёмон йигит экан», деб девлар қўрқиб турибди (42).*

2. “Қаттиқ, эзилиб-куйиб йиғламоқ, қаттиқ азобли ҳолатда йиғламоқ” маъносида: *Қон йиғлатиб бу манзилда // Сен кетарсан бизни ташлаб // Айролиқ ўтига доғлаб, // Биз қоламиз қонлар йиғлаб (120); Кўп юрганман ҳар шаҳарни сўроғлаб, // Бу дилбарнинг фироқида қон йиғлаб (111).*

3. “Қурбон бериладиган уриш, жанг қилмоқ; шу йўл билан киши(лар)ни қурбон қилмоқ” маъносида: *Ғайрат билан қон тўкишмоқ лозимди(р), // Англаб билгин менинг айтган сўзимди (131); От қўйиб душман устига // Қарамай баланд-настига, // Қон тўкилиб шу замонда, // Кўкламтоғининг устига (141).*

4. “Қаттиқ қайғу-азобда қолмоқ; бағри қон бўлмоқ” маъносида: *Ёдимизга сизни олсак, // Биз йиғлармиз қон ютиб (120).*

5. “Ранги ўчмоқ, қизиллиги йўқолмоқ” маъносида: *Бу девларни кўриб, мерганларнинг ранги-туси учиб, қони қочиб, кўзи олайиб, бўғини қалтираб, мазаси кетиб қолди(41) каби.*

Ўз товуш қобиғига, мустақил луғавий маънога эга бўлган нутқ бирлиги (ЎТИЛ, 3, 608) сўз лексемаси ҳам дostonда фаол қўлланган ва қуйидаги маъноларни ифодалаган:

1. “Гап, гап-сўз, нутқ” маъносида: *Ота, эшит менинг айтган сўзимни, // Он кеп берай кўрган сарвинозингни (12); Бу хизматга бел боғлама, Авазжон, // Айтган сўзим ол энди бўзўғлон (12).*

2. “Муайян маълумотни айтиб бериш, ҳикоя қилиш” маъносида: *Ана шунда Паризод Гўрўғлидан бу сўзни эшитиб, ўсган элини, соғу-сўлини, шаън-шавкати, манзил-жойини Гўрўғлига баён бериб, бир сўз деб турибди...(8); Шунда Гўрўғли Ғиротнинг бошини буриб, Чамбилга қараб йўлга кириб, кўзини ёшлаб, ўзини отнинг ёлига ташлаб, бу сўзни айтиб бора берди...(9).*

3. “Ўзаро суҳбатлашиш ёки маслаҳатлашиш, муносабат билдириш” маъносида: *Шунда Гўрўғлибек Авазхондан бу сўзни эшитиб: — Аваз ўғлим, бу сўзни бежой айтдинг. Бу айтган сўзинг кўп ёмон бўлди, энди ҳар нима бўлса, бормасанг бўлмайди (12); Гўрўғлибек Авазхондан ўн олти ой деган сўзни эшитиб, вақти зиёда хуш бўлиб, Авазхонга қараб бир сўз деди (15).*

4. Сўз бермоқ – “Тапиришга имкон бериш ёки бермаслик” маъносида: *Сўз бергандир мерганларга жодугар, // Сўз бермаса, мерганларда нима бор (202); Сенга сўз бердим Малика айёр, // Қай шаҳардан мунда келдинг, қаландар (91).*

5. Сўз қотмоқ – “Бирор гап, сўз айтишлик ёки айтмаслик; гапирмоқлик ёки гапирмаслик” маъносида: *Диққат бўлиб ётган Авазжон Гулзамонга сўйламади ҳам, қарамади ҳам, сўз қотмади ҳам (49); Шунда Қосимшоҳ қаландарларга қараб: — Қайси*

шаҳардан келдинглар? — деб сўраб, сўз қотиб, бир сўз деди: (91); *Шоҳнинг фикрда қолганини билиб: «Менга энди навбат келди, бунга бир нарса деб сўз қотайин», — деб Шозаргар қаландар ўрнидан туриб, Қосимшоҳга қараб, бир сўз деди: (93).*

6. Мақол, ҳикматли сўз; ибора намунаси сифатида: *Эгаси ушлаб бизларни гаранг қилиб юрмасин. «Пиёда қўноқ — яхши қўноқ», деган сўз бор (84); Ҳар кимни биров чақирса, борган яхши... «Эр тилаган ерда азиз», деган сўз бор (184)* каби. Сўз лексемаси қадимги туркий тилда бир маънони ифодалаганлиги таъкидланган (ДТС, 511), Навоий асарларида эса тўрт маънони ифодалаш учун хизмат қилган (АНАТИЛ, III, 137). Ҳозирги ўзбек адабий тилида сўз лексемасининг саккиз семани ифодалаш учун қўлланилаётганлиги аниқланган (ЎТИЛ, 3, 608). Юқоридаги таҳлиллардан маълум бўладики, тадқиқ қилинган дoston матнида мазкур истилоҳ олти семани ифодалаш учун хизмат қилган.

б) арабча ўзлашмаларда кўп маънолилиқ. “Малика айёр” дostonи матнида от сўз туркумига кирувчи араб тилидан ўзлашган қирқдан ортиқ лексема ўзининг кўп маънолилиқ хусусиятларини намоён қилганлиги аниқланди. Қуйида уларнинг айримларини таҳлил қиламиз.

Тилимизга араб тилидан ўзлашган *вақт* лексемаси замон, вақт муддати; он; мавсум каби маъноларни, шунингдек, “юз бериб турувчи воқеа-ҳодиса, нарсаларнинг асрлар, йиллар, соатлар, минутлар ва ш. к. билан ўлчанадиган давомийлиги, шундай ўлчов белгисига эга бўлган объектив ҳодиса” маъноларини ифодалаш тилшуносликда эътироф этилган (ЎТИЛ, 1, 448). Мазкур лексема ҳозирги кунда беш маънода (ЎТИЛ, 1, 448) қўлланишда бўлса, қадимги туркий тилда фақатгина биргина маънода ишлатилганлиги нуфузли луғатларда (ДТС, 632) эътироф этилган. Алишер Навоий асарлари тилида олти маънода (АНАТИЛ, 1, 367), тарихий асарлари лексикасида эса уч маънода қўлланганлиги аниқланган. Биз ўрганган дoston матнида мазкур лексеманинг қуйидаги маънолари мавжудлигини кузатдик:

1. “Кўтаринки кайфиятли ҳолат; яхши кайфиятли, хурсанд ҳолатни кечирмоқ ёки хурсандчилиқ қилмоқ” маъносида: *Ҳаммаси вақти хуш бўлиб // Гулқизойим иш бошқарган (185); Вақти хуш бўб Шоқаландар, // Жилва қилиб ақлин олиб (186); Қиз-санамларнинг вақти хуш бўлиб, ўйин-томоша қилиб ўтира бердилар (190);*

2. “Вақтнинг бирор нарса, иш-машғулот учун белгиланган ажратилган бўлаги; муддат” маъносида: *Худойим кечиргай қилган хатомни, // Жўнар вақтда мен кўрмайин отамни (191);*

3. “Соат, кун, ой, йил ва ш. к. нинг узликсиз изчил алмашувида бирор мақсад учун белгиланган ёки бирор мақсад учун фойдаланилиши муддат оролиғи; фурсат” маъносида:

Неча вақт мен ҳам қолдим хор-зор, // Етти йил девларга бўлдим хизматкор (194); Неча вақт ёр деб жафо кўрибман, // Яқин қолди, элга бу кун келибман (196);

4. “Кўтаринки кайфиятли ҳолат, вақтичоғлик, хурсандчилик” маъносида: *Икковининг вақтини чоқлаб, ўзлари омон-эсон Малика айёрни Чамбилга олиб келиб, Малика айёрни Авазхонга қирқ кун тўй-тамоша қилиб, никоҳлаб берди (207);*

5. “Айни вақтда, ҳозир(да), ҳозирнинг ўзида” маъносида: *Хазон бўлиб богда гуллар сўлади, // Шум фалак бошига савдо солади, // Шу вақтда чоқласак қандай бўлади?.. // Кўзидан тўкайик селоб ёшини (20);*

6. “Объектив тарзда кечувчи даврнинг, киши ҳаётининг маълум, аниқ бир бўлаги, нуктаси, оралиғи” маъносида: *Шунда кўрдим ғариб бўлиб қаландар, // Шу вақтида топишганмиз муқаррар, // Ваъдасига келган жоним Қаландар (157); Мен шу вақтгача юз олтмиш дарани қараб ахтардим (131);*

7. “Ҳозирнинг ўзида, шу билан бирга” маъносида: *Девлар келар вақтин топиб ёнашиб, // Албатта, буларнинг ақли шошиб, // Шу вақтда сен тургин дарёдай ошиб, // Шундай қиб сен бўлгин булардан хабардор (163);*

8. “Ўйламаган, ҳаёлга келмаган, билмаган бир вақтда” маъносида: *Қоратулпор яшиндай бўлиб оқиб кетди, бир вақт ёруғ дунёга, чашимнинг лабига етди (109); Заргарбек ҳайрон қолиб келаётиб эди, бир вақти Бўзтулпорнинг кўзи Қоратулпорга тушиб, гулдираб кишинаб юборди (128) каби.*

“Қадимги туркий луғат”да ва ҳозирги ўзбек адабий тилида *вафо* лексемаси “ёрга, дўстга, яқин кишиларга садоқат; ўз аҳд-паймонини муқаддас тутиш; сўзда, ваъдада қатъий туриш” маъноларини ифодалаши аниқланган (ДТС, 632; ЎТИЛ, 1, 445). Алишер Навоийнинг тарихий асарлари лексикасида ушбу лексема уч маънода қўлланганлиги эътироф этилган. Биз ўрганган дoston матнида мазкур лексема куйидаги маъноларда қўлланган:

1. “Яқин кишиларга садоқатли” маъносида: *Хизмат қилган меҳрибонлар, хўш энди, // Вафоли канизлар, қолинг, хўш энди (122);*

2. “Ёрга аҳд-вафосини муқаддас тутиш, берган ваъдасида қатъий туриш” маъносида: *Аҳду вафо этган менга зўрабор, // Ваъдасига келган жоним Қаландар (157) каби.*

“Фикр, тафаккур; ғоя; ҳаёл” маъноларини ифодаладиган, аслида араб тилидан тилимизга ўзлашган *хотира* лексемаси дoston матнида биргина ўринда қўлланган. Бу истилоҳ “бирор кимса ёки нарса ҳақидаги ёдда, эсда сақланган таассурот” (ЎТИЛ, 4, 416) маъносини ифодалаб келган: *Малайик суратли, гулюзли дилбар, // Хотирамдан кетмас бу соҳиб беклар (118) каби.* Худди шундай лисоний ҳолат: маъни ва ҳикмат лексемалари ҳам дoston матнида бир мартадан қўлланган. *Ҳикмат* истилоҳи Навоийнинг тарихий асарлари

лексикасида икки маънода (“донолик” ва “илм, маърифат”) ишлатилганлиги эътироф этилган. Тадқиқ қилинган достонда бу лексема биринчи маънода (донолик) қўлланганлигини кузатдик: *Шоқаландар бу сўзни эшитиб, бекларига қараб: — Борсак борайик, Худонинг ҳикматин кўрайик беклар (184)*. Араб тилидан тилимизга ўзлашган маъни лексемаси “маъно, мазмун” (ЎТИЛ, 2, 565) ни ифодалайди. Лекин унинг инкор (бўлишсизлик) шакли *бемаъни, маънисиз* лексемаларининг мазмуни юқоридаги тушунчанинг мутлоқ тескарисини ифодалайди. Достонда қўлланган *бемаъни* лексемаси “ақл-хушсиз, тайинсиз ёки бетайин” маъноларида қўлланганлигини кузатамиз: *Эр изласанг, мамлакатдан топилар, // Бемаънига мингашиб бизга нима бор (188)* каби.

в) форсча-тожикча ўзлашмаларда кўп маънолилиқ. Тадқиқ қилинган достон матнида от сўз туркумига кирувчи форс тилидан ўзлашган кўпмаъноли лексемалар жуда оз миқдорни ташкил этади. Қуйида от лексемаларнинг айримларини кўриб ўтамиз. Тилимиздаги “бошланиш; биринчи” маъноларини ифодаловчи арабча *аввал* лексемаси достон матнида анчайин фаол қўлланган. Уларнинг маънолари қуйидаги кўринишларга эга эканлиги аниқланди:

1. “Муайян ҳаракатнинг бошланишида; бошида” маъносида: *Боймоқ дев аввалги урушининг кўрқинчлигидан кўрқиб, Шоқаландарнинг урушига тоқат қилолмай бир ёққа қочиб кетган эди (161); Аввал Оллоҳ дуоюм бўлса Наби ёр, // Бизни ҳайдаб келди Ҳақ-парвардигор (113);*

2. “Биринчи навбатда, биринчи бўлиб; дастлаб” маъноларида: *Мақотил айтди: — Менга навбат бериб нима қиласан, бир урсам ўлиб қоласан, аввал сен ур (26); Мискин умидвордир Алидай шердан, // Аввали Оллоҳдан, дуоюми пирдан (72);*

3. Равиш вазифасида: “ўтган вақтларда, ҳозирга қадар; илгариги” маъносида: *Ўз чегарамиздан ўтсак, бизлардан катта девларнинг подишолари, аввалги ўтган подишоларга, кейинги келадиган подишоларга бизлар кулги бўламиз, бизларга таъна қилади (180); Далолатни қилган Малика айёрди(р), // Аввалдан ўзининг ҳам кўнгли бор эди (189);*

4. Кўмакчи вазифасида: “бирор воқеа, ҳодиса ёки ҳаракатнинг бошқасидан ёки шу ҳақда сўз бораётган вақтдан олдин бўлганлигини билдиради”: *Шоқаландар айтди: — Эй, Авазжон, энди йўл яқин қолди, ҳангамалашиб борайик, — деб сени аввалдаги ҳуснингга келтирдик (69); Ана энди Қизилқумнинг ичидаги Қалайи кўрғон, аввалги ёлғиз чинорнинг олдига етиб, сарҳовузнинг олдига келиб кўнди (169)*. Таъкидлаш лозимки, пайт маъносини ифодаловчи равиш туркумига кирувчи *аввал* лексемаси ҳозирги ўзбек адабий тилида беш маънода (ЎТИЛ, 1, 29-30), Навоий асарларида уч маънода (АНАТИЛ, I, 27) ва шунингдек, шоирнинг тарихий асрлари лексикасида уч маънода қўлланганлиги аниқланган. Биз ўрганган достонда ушбу истилоҳнинг тўрт маънода қўлланганлиги маълум бўлди.

ХУЛОСА

Ҳозирги ўзбек адабий тилида “бинонинг, уйнинг томини кўтариб турувчи ёки тик кўтарилган қисми” бош семемасини ифодаловчи *девор* лексемаси тўрт маънода (ЎТИЛ, 1, 588), Навоийнинг тарихий асарлари лексикасида икки маънода (“чегара”, “девор, том”) қўлланганлиги аниқланган. Тадқиқ қилинган дostonда бу лексема фақатгина бир ўринда: “Бирор ерни (хусусан қўрғонни), худудни ўраб олган муайян ғов, тўсиқ” маъносида қўлланган: ... *Жуда катта чинор. Унинг ён ёғини қўрғон қилиб, девор қилиб қўйибди. Қўрғоннинг девори қалайидан (59-60) каби.*

Арабча “ҳақиқий билим, қатъий ишонч” маъноларини (ЎТИЛ, 5, 129) ифодаловчи *яқин* лексемасининг бирламчи маъноси “оролиқ масофа учун катта бўлмаган, узоқ эмас” (ЎТИЛ, 5, 129) дан иборат. Туркийча яқин сўзининг қадимги туркий тилда қўлланилгани аниқланган (ДТС, 237). Навоий асарларида бу сўз икки маънода ишлатилганлиги (АНАТИЛ, 1, 574), шунингдек, шоирнинг тарихий асарлари лексикасида уч маънода намаён бўлганлиги эътироф қилинган. Биз ўрганган дoston матнида бу лексема қуйидаги маъноларни ифодалаб келганлигини кузатдик: 1. “Оралиқ масофа унча катта бўлмаган, узоқ эмас” маъносида: *Келаётган лашкарбоишлар ҳам Авазни кўрди. Ораси яқин қолган экан, бири-бирига ўраб турди (27); Ўлар вақтинг яқин келгандир, девлар, // Излаб келган қайсар Аваз зўрабор (55);* 2. “Нутқ сўзланаётган пайтдан вақт оралиғи унча катта бўлмаган” маъносида: *Қаландарнинг уйғонадиган фурсати яқин бўлди (60); ...димоғи чоғ бўлиб айтди: — Энди мазгил яқин қолди. Булар ҳам даммини олгандир (69);* 3. “Бирор ҳодиса ёки воқеа юз беришига оз фурсат қолганда, маълум бир вақт келиши олдидан” маъносида: *Халойиқлар йиғилгандир устига, // Яқинлаб қолди-ку дорнинг остига (90); Шоқаландар айтди: — Эй, Авазжон, энди йўл яқин қолди, ҳангамалашиб бораёйик, — деб сени аввалдаги ҳуснингга келтирдик (69);* 4. “Тахминан, қарийб...” маъносида: *Мерганлар айтди: — Авазжон, бора турган жойинг яқинми? Ўзинг биласанми, неча кунда борасан, қайси шаҳарга борасан (37); Кўз жубортиб ҳар тарафга қаради, // Торкистон шаҳрини яқин кўради (84);* 5. “Шу ердан узоқ бўлмаган жойда, шу атрофда” маъносида: *Шунда Гулқизойим бу бекларнинг омон-эсон қайтиб келганини... яқиндаги паризод қизларга хабарни юборди (185) каби.*

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Абдувалиева Д. Алишер Навоий тарихий асарлари лексикаси. – Т.: Фан, 2016. – 82-84.б.
2. АНАТИЛ - Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати, I-V. –Тошкент: Фан, 1983-1985.I-1983, 646 б; II-1983, 642 б; III-1984, 622 б; IV-1985, 636 б.
3. ДТС – Древнетюркский словарь. – Л., 1969. С.257.

4. ЎТИЛ - Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Беш томлик. – Т.1.Тошкент: ЎзбМЭ, 2006. - 679 б.; Т.2. – 2006.-671 б.; Т.3. – 2007. - 662 б. Т.4. – 2008-606 б.; Т.5. -2008 – 591 б.
5. М.а. – Малика айёр. Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986. - 5-98-бетлар.
6. Nizomova, M. B. (2022). Pedagogical terms as an object of linguistic research. Epra international journal of multidisciplinary research (ijmr), 8(3), 286-290.
7. Amirova, Z. O. (2022). Semantic groups of conceptual emotional vocabulary" heart" in english and uzbek. American Journal Of Philological Sciences, 2(03), 7-13.